

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jiří Veselý

Stoleté výročí „matiky“ v Praze

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 57 (2012), No. 1, 36--49

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/142076>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2012

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Stoleté výročí „matiky“ v Praze

Jiří Veselý, Praha

Tento text vznikl na základě přednášky konané dne 30. června 2011 v posluchárně M1 na MFF UK. Je věnován stému výročí zahájení provozu v budově Ke Karlovu 3, Praha 2, a zabývá se její historií v období zhruba prvních padesáti let její existence.

Úvod

Budova Matematicko-fyzikální fakulty UK Ke Karlovu 2027/3, starší generací i v současné době často označovaná jako „matika“ (proto ji budeme nazývat krátce budova M), má docela zajímavou historii. Ta je částečně společná s historií vedlejší budovy Ke Karlovu 2026/5 často označované jako „fyzika“ (budova F), která byla zmapována již dříve, zejména pak při devadesátém výročí svého vzniku v brožůře, již připravil doc. Miloš Rotter (*1943).¹ Vycházel přitom částečně ze spisku, za nějž vděčíme jejímu budovateli prof. Čeňkovi (Vincencovi) Strouhalovi (1850–1922), který přináší pohled přímého účastníka téměř všech jednání od záměru postavit budovu pro přírodovědecké ústavy až po zahájení stavby budovy M; viz [21].

Po vzniku C. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity (1882) se dvěma fakultami (právníckou a filozofickou) byli profesori fyziky i matematiky ve sboru Filozofické fakulty (dále jen FF), na které se tyto předměty vyučovaly. FF se roku 1920 rozdělila na dvě fakulty: na FF a Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy (PřF). Jak je patrné, došlo i ke změně názvu univerzity. Později, po druhé světové válce, se roku 1952 od PřF odštěpila Matematicko-fyzikální fakulta UK (MFF).²

V budově M, která samostatné popisné číslo získala teprve roku 1925, se v současné době nacházejí Katedra geofyziky, Katedra chemické fyziky a optiky, Kabinet výuky obecné fyziky, Ústřední knihovna fakulty a pracoviště děkanátu MFF. Kromě toho je zde umístěno detašované pracoviště Českého hydrometeorologického ústavu. Dnes je budova ve velice dobrém stavu; některé dřívější necitlivé úpravy byly odstraněny. Její vnější vzhled je dnes velice blízký tomu, který měla v době svého vzniku před sto lety.

¹ Poznamenejme, že historii budovy Matematicko-fyzikální fakulty UK na Malostranském náměstí 2/25, kterou bychom mohli krátce označovat „informatika“, byl věnován článek Martina Šolce [25].

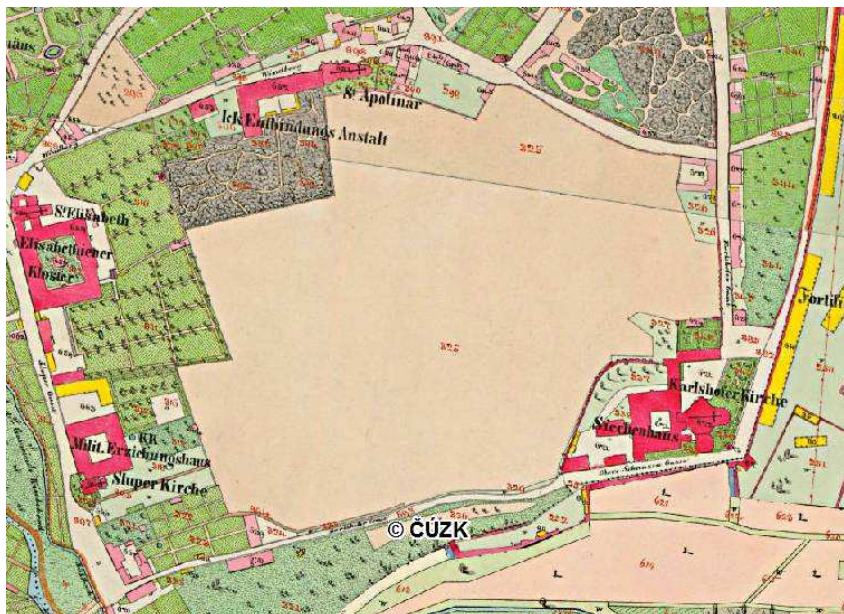
² Materiály o historii MFF je tedy nutno hledat ve zdrojích souvisejících se všemi těmito třemi fakultami. Podstatně jsem též využil údaje shromážděné v [17].

Doc. RNDr. JIŘÍ VESELÝ, CSc., Matematický ústav UK, Matematicko-fyzikální fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Sokolovská 83, 186 75 Praha 8-Karlín, e-mail: jvesely@karlin.mff.cuni.cz

Obsazení budovy M se během těchto let měnilo, a také se měnila i její adresa. Ulice, ve které se nachází a která sahá od ulice *Ječné* k nynějšímu *Muzeu policie České republiky*, se jmenovala původně *Karlovská*; asi od poloviny 19. století se jmenovala *U Karlova*, za války *Am Karlshof* a od roku 1947 nese název *Ke Karlovu*.

Trocha rané historie

Budova M se nachází na území dnešní Prahy 2. Na první pohled není příliš zřejmé, jak bylo možné na začátku 20. století najít poměrně blízko centra Prahy rozsáhlejší území, na němž dnes stojí více budov Univerzity Karlovy. Někdy je toto území *Albertova* nazýváno univerzitní městečko. V minulosti to byla výspa *Nového Města Pražského*, založeného *Karlem IV.* (1316–1378) roku 1348. Dva roky po založení Univerzity a Nového Města Pražského položil Karel IV. dne 18. září 1350 základní kámen k blízkému kostelu *Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého*, náležejícímu původně ke královskému klášteru *Augustiniánů* na Hoře Karlově. Augustiniánský klášter vlastnil rozsáhlé pozemky, na kterých se prostíraly převážně vinice. Původně snad byly tyto pozemky částečně v rukou řádu *Johanitů* a částečně náležely *Vyšehradské kapitule*.

Obr. 1. Císařské otisky mapy okolí Karlova v Praze (stav kolem roku 1842).

Klášter byl vyplněn husity (řeholníci se do něj vrátili až roku 1437) a pražskou lůzou při vpádu Pasovských (1611) a byl silně poškozen za vpádu Sasů (1631) a Švédů (1639, 1644). Roku 1660 byl opraven a obnoven, patrně i z výnosu vlastněných pozemků. Jeho část, tzv. *Novou prelaturu* přiléhající k budově MFF, vystavěl „na klíč“ *František Maximilián Kaňka* (1674–1766), jeden z nejproduktivnějších našich barokních architektů. Stavba se zachovala prakticky v původní podobě. Klášter stíhaly občasné další pohromy (požár roku 1755, poškození při pruském ostřelování

Prahy 1757) a byl roku 1785 zrušen. Většina pozemků kláštera byla stále nezastavěná. Konvent byl podle modifikovaných plánů *Františka A. L. Hergeta* (1741–1800) přestavěn na nemocnici pro nevyлéčitelně nemocné. Stavba byla kolaudována roku 1791 a po dlíčích úpravách se roku 1862 dostala do rukou městské správy. V nynější době je v komplexu kromě kostela *Muzeum policie ČR* (dříve *Muzeum SNB*). Ke kostelu dnes přiléhá malý park, který se nalézá na části pozemku původního hřbitova.³

Rozdělení univerzity

Z historie *Univerzity Karlovy* připomeňme, že ještě jako *Karlo-Ferdinandova univerzita* byla roku 1882 rozdělena na dvě univerzity: českou a německou stejnojmennou univerzitu. Univerzitní zákon ze dne 28. února 1882 počítal s vybudováním dalších univerzitních prostor, neboť zejména české univerzitě se zoufale nedostávalo místa pro důstojné umístění ústavů a pro normální univerzitní provoz. Na *FF C. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity* působilo v roce 1882 celkem 20 profesorů, mezi nimiž díky jisté semknutosti měli mírnou převahu ti, kteří měli humanitní zaměření. Prvním děkanem fakulty byl matematik *František Josef Studnička* (1836–1903). Provizorium po vzniku zůstávalo delší dobu stabilním a současně kritickým stavem. FF proto vytvořila tříčlennou komisi, jejímiž členy byli *Jan Krejčí* (1825–1887), *Antonín Frič* (1832–1913) a Č. Strouhal, která se o řešení problému výstavby dalších budov FF starala.

V lednu 1886 navštívil nový rakouský ministr kultu a vyučování *Paul baron Gautsch* (1851–1918) Prahu a seznámil se na místě s neutěšeným stavem, ale vzhledem ke stavu rakouských financí se situace dále neřešila. Naděje vznikla až tehdy, když Pražská obec zakoupila od státní správy hradební pozemky, které se nalézaly u barokních hradeb od *Slepé brány* ke Karlovu. Hradby od konce *Žitné ulice* ke Karlovu až na malé části v okolí *Karlova* a *Vyšehradu* byly od roku 1875 postupně odstraněny. Tehdy vzala za své zhruba v místech nám. I. P. Pavlova na konci *Ječné ulice* i *Slepá brána*; nazývala se tak proto, že se jí nedalo jezdit, byla určena pouze pro pěší.

Profesorskému sboru FF se zalíbila myšlenka získat některý z hradebních pozemků pro budovu přírodovědeckých ústavů. Neždařilo se to, patrně pro otálení rektorátu univerzity s předložením seriózního záměru. Po dalších průtazích se z iniciativy *Františka hraběte Thuna* (1847–1916) a *Jiřího Kristiána knížete Lobkowicze* (1835–1908) posléze podařilo za celkovou částku 600 tisíc zlatých od státu zakoupit rozsáhlé pozemky (mezi dnešními ulicemi *Na Slupi* a *Ke Karlovu*) pro umístění ústavů německé i české univerzity; chyběl však propracovanější plán soustředit zde v budoucnu všechny univerzitní ústavy. V Příloze Národních listů 155 ze dne 8. června 1877 můžeme číst tuto zprávu:

Nový universitní ústav fyzikální. Císař dovolil, by na pozemcích u blázince vystavěna byla nová universitní budova pro fyzikální ústav a pro učitelské stolice matematické fyziky, zoologie, mineralogie a geologie. Plány již sdělal architekt Sattler a náklad činí 380.000 zl. Ve stavební komisi, již za vrchní správy místodržitele předsedá místodržitelství rada rytíř Kroner, zasedají kromě architekta p. Sattlera též profesoroové svrchu jmenovaných stolic.

³ Další podrobné informace o tomto rozsáhlém objektu a jeho historii lze najít v monografii [13]. Na reprodukováném obrázku č. 1 se nachází vpravo dole.

Nynější ulice Albertov navazující na schody měla oddělit budoucí české a německé ústavy; plán jejího vytvoření vznikl ve Vídni. Vedle budovy bývalého augustiniánského kláštera měla stát budova pro matematicko-fyzikální ústavy české univerzity a na protější straně komunikace budova pro některé ústavy německé univerzity. Vzhledem k této volbě byl astronomický ústav umístěn do *Švédské ulice*, neboť tam byly podmínky pro pozorování podstatně vhodnější.⁴

Situace s místem pro přednášky české FF se stále zhoršovala. V zápise z jednání profesorského sboru FF ze dne 20. října 1903 se můžeme dočíst, že

*Rektor dv. rada Strouhal navrhuje, aby bylo v nejnútnejších případech zavedeno vyučování v paralelních odděleních, kterýžto návrh doplňuje prof. Dr. Král ... Návrh prof. Dra Pekaře, aby byly vystavěny jakožto prozatímní místnosti boudy či baráky z cihel odkládá se k definitivnímu projednání na pozdější dobu.*⁵

Již od roku 1897 připravoval Č. Strouhal podklady pro plány pro budovu přírodovědných ústavů české univerzity, nicméně průzkum jejího podloží ukázal, že projektovanou budovu bude třeba rozdělit na dvě a umístit je na dnešní místo. To bylo schváleno a po peripetiích souvisejících s veřejnou diskusí o odstupu budov od budovy na protější straně ulice U Karlova bylo možno podle projektu *Jana Gerstla* roku 1905 začít stavět budovu F. Celý Karlov té doby byl již relativně zastavěn, a to i v bezprostřední blízkosti nynějších budov F a M. Přímo naproti vznikl komplex budov nynější Dětské nemocnice, což byl dříve nalezinec (Ke Karlovu 2/455, 1896-1901, *K. Stárek* a *Č. Gregor*), avšak na druhé straně ulice od kostela po vilu ředitele nemocnice, ve které dnes sídlí hostel (Ke Karlovu, č.p. 460c, 1847-8, *V. Kulháněk*), byly pozemky bývalé klášterní vinice pod tímto komplexem až k nynější ulici Na Slupi prakticky téměř bez zástavby. Budova Ke Karlovu 5 byla dostavěna roku 1907 a zkolaudována na začátku roku roku 1908. První přednáška se v ní konala 13. ledna 1908. Podrobnosti o některých jejích úpravách lze nalézt v [3].

Stálé urgencye

Situace s místnostmi pro přírodovědné obory se stávala stále kritičtější, ale stavba druhé budovy se postupně dostávala přes několikéré urgencye delegací *sboru profesorského fakulty filosofické* do skluzu. Studenti se v té době postupně aktivizovali a z podnětu prof. *Jana Urbana Jarníka* (1848-1923) byl založen *Svaz československého studentstva*. V roce 1903 došlo dokonce i ke studentské stávce. Profesorský sbor FF musel tuto situaci řešit: Pro přednášky se hledaly k pronajmutí náhradní prostory. Mezitím došlo ke zpochybňování návrhu Č. Strouhala na využití místností v budově M. Z jednání profesorského sboru FF ze dne 20. října 1905 citujeme:

O přípisu, týkajícím se stavby nového ústavu přírodovědeckého na slupských pozemcích rozpředla se další debata, již se zúčastnili pp. dv. rada Vrba, dv. r. Strouhal, proff. Vejdovský, Brauner, Sobotka, Koláček, Augustin. Dv. rada Strouhal navrhuje, aby sbor trval na prvotním návrhu, resp. na prvotní kombinaci ústavů v projektované budově. Návrh se přijímá.

⁴ K tomu došlo již v roce 1901. Od 1. listopadu 1901 byla pro Astronomický ústav v téže ulici najata Weingärtnerova villa.

⁵ Tento a všechny dále citované zápisy ze schůzí profesorského sboru FF lze nalézt ve fondu FF Archivu Univerzity Karlovy.

Z protokolu *mimořádné* schůze profesorského sboru, která se konala 6. listopadu 1906, cituji obsáhlejší pasáž :

... *Proděkan prof. Rdtina navrhuje 1) aby sbor žádal zvláštní deputaci u p. místopředsedatele za úpravu, která by vyhovovala potřebám filosofické fakulty na dobu 6-7 let, 2) aby urychlen byl počátek novostavby ústavu z o l o g i c k é h o a ústavů mathematických, 3) že fakulta potřebuje urychleně dvou velikých poslucháren, jež by se daly zříditi v domě Rechzieglově v Karlově ulici v přízemí a mezaninu, anebo jedna z nich příslušnou přeměnou zasedací síně sboru profesorského v Rechzieglově domě by se pak mohla umístiti zasedací síň a snad i děkanství. Kdyby však bylo třeba umístiti v Karlově ulici dvě posluchárny, aby se pomýšlelo na získání místností v Mikulášské třídě, kde by se mohla umístiti zasedací síň a děkanství.*

Po uvažování o návrhu tom jakož i o ostatních předložených eventualitách usnáší se sbor jednomyslně, aby se předložil c. k. ministerstvu prostřednictvím c. k. místopředsedatelství návrh na bezodkladné pronajmutí a upravení místností v přízemí a mezi patřičně Rechzieglova domu „U štiky“ v Karlově ulici⁶ za účelem úpravy dvou velikých poslucháren. V případě, že by nebyly místnosti ty uznány c. k. místopředsedatelstvím způsobilými k žadanému účelu, aby se předložil návrh na bezodkladné pronajmutí a upravení 1. a 2. patra domu číslo 6 v Krakovské ulici, kde by se hlavně v 1. patře jedna velká posluchárna pro mathematické přednášky zřídila a umístilo se i děkanství; do 2. patra pak by se přeložila zasedací síň, čímž by se v Klementínu získala slušná větší jedna posluchárna.

Nakonec volba padla na dům v Krakovské ulici č. 580/6, kde nějakou dobu sídlil i děkanát FF. Ve Veleslavínově ulici č. 96/4 a v posluchárně zřízené v Krakovské ulici se konaly přednášky z matematiky (např. *K. Petr, J. Sobotka, František Závíška* (1879–1945)) až do roku 1911.⁷

Narůstající rozpory ve sboru FF vedly k tomu, že její sbor podal 23. listopadu 1908 návrh na rozdělení FF na fakulty filozofickou a přírodovědnou. Návrh nebyl rakouským Ministerstvem kultu a vyučování přijat. O rozdělení FF usilovali zejména profesori přírodních a exaktních věd, např. biolog *Bohumil Němec* (1873–1966), matematik *Karel Petr* (1868–1950) a mineralog *František Slavík* (1876–1957).

Plány a stavba

Se stavbou budovy M bylo započato až po dokončení budovy F, tj. roku 1907. Dříve však došlo k podstatné změně, neboť místo *mineralogie*, jejíž umístění sem plánoval Č. Strouhal, byla do této budovy umístěna *zoologie*. Změna se patrně nakonec udála „shora“, jak nepřímě vyplývá z dopisu prof. *Františka Kolářka* (1851–1913), který je přiložen k zápisu ze schůze profesorského sboru FF. Z třístránkového dopisu z 12. července 1906 citujeme :

⁶ Dům s velmi starou historií měl zajímavou studentskou tradici, bývala v něm totiž „studentská hospoda“. Stavitel Eduard Rechziegl část starého domu zbořil při stavbě přiléhajícího činžáku. Podrobnější výklad lze nalézt v [18], str. 480.

⁷ Tento dům patřil šlechtičně Gabriele Zdekaurové; bydlil v něm na počátku 20. století *Jaromír Čelakovský* (1846–1914), který byl od roku 1892 profesorem českých právních dějin na Právnické fakultě a také městským archivářem. Roku 1911 byl zvolen rektorem české univerzity. Jeho bratr dr. *Ladislav Josef Čelakovský* (1834–1902) byl profesorem botaniky a členem profesorského sboru FF v letech 1871–1902. Oba byli syny universitního profesora, spisovatele a básníka *Františka Ladislava Čelakovského* (1799–1852). Dnes je dům sídlem Velvyslanectví Bulharské republiky.

... *když bylo c. k. ministerstvem rozhodnuto, že na místo mineralogie má nastoupiti zoologie. ... Doufám, že se vzdor všem těmto nesnázím záležitosti celé novostavby nepotáhnu a zejména že aspoň místnosti projektované pro theor. fysiku zůstanou svému účelu zachovány.*

Budova M byla původně projektována stejně veliká jako budova F, proto musel být projekt upraven a budova M je tak větší. S těmito změnami Č. Strouhal, který se od roku 1883 a zejména po celou dobu výstavby nynější budovy F o stavební záležitosti intenzivně staral, hluboce nesouhlasil, a proto se vzdal funkce stálého univerzitního referenta pro výstavbu přírodovědeckých ústavů. V závěrečné části své zprávy [21] píše:

... *Můj návrh, aby do této druhé budovy přijat byl ústav pro mineralogii, kterýžto návrh jsem ve sboru profesorském vždy důrazně hájil, v průběhu jednání (mezi tím co se ústav fyzikální dostavoval) byl zvrácen a bylo rozhodnuto, aby místo mineralogie tam byla umístěna zoologie. Pravil jsem, že tato změna byla velmi závažnou. Změnou touto ..., pro kterou jsem se dalšího spolupůsobení [v komisi ...] vzdal, nastala v této budově stísněnost a přeplněnost přes to, že rozměry její musely být voleny značně větší, než u fyzikálního ústavu.*

Zatímco budovu F stavěl František Zvěřina, stavbou budovy M byl pověřen na základě výběrového řízení p. Bečka ze Smíchova. Stavba proběhla do roku 1911.⁸ Na jejím označení se dohodl profesorský sbor FF dne 5. července 1912, když pro budovu schválil název *Mathematicko-přírodovědné ústavy české univerzity u Karlova*. Jak konstatoval Č. Strouhal, zvětšení budovy nevyřešilo vnitřní dislokační problémy a poměry v budově M byly stísněné. Vyřešily se daleko později, neboť zoologie sídlila v této budově prakticky až do roku 1945, k tomu se však ještě vrátíme. Viz [22] a [23], kde lze nalézt další podrobnosti.

Přibližme si budovu ve stadiu zrodu blíže. Projekt budovy, méně podrobný, než je dnes zvykem, vypadal takto: třípodlažní budova s dvoupatrovým suterénem byla umístěna ve svažitém terénu. Ve druhém suterénu měl být umístěn seismograf, sklep, byt topiče, uhelna a část větracího zařízení (zasahovalo i do úrovně základů). První suterén byl vyhrazen pracovištím zoologie (nesou např. označení sekce, macerace, preparace, kreslárna, žáby apod.) a vrátníci.

V přízemí byly další prostory zoologie (knihovna profesora, pracovny profesora a asistentů, laboratoře, posluchárna, sbírky apod.), v prvním poschodí antropologie a fyzika (např. antropologické sbírky, kabinet antropologie a kabinet etnologie, kabinet docenta zoologie, kabinet profesora matematiky, místnost jeho asistenta, sbírky geometrických modelů, malá posluchárna matematické fyziky a místnosti pro další sbírky). V křídle průčelí budovy byl dále plánován byt asistenta (v místě později označeném jako temná komora), optický sál, dvě místnosti pro profesora fyziky a jedna pro jeho asistenta, motor, laboratoř, posluchárna a opět prostory pro sbírky.

Ve druhém poschodí byly meteorologie, matematika, knihovna a čítárna (podrobněji: pracovna docenta a profesora matematiky, seminář matematiky, posluchárna matematiky, knihovna a čítárna, šatna a velká posluchárna, přípravná, byty asistentů, pracovna profesora a asistenta, přístroje, sbírky strojů, archiv, pozorovací přístroje,

⁸ Poněkud podrobněji: Stavba budovy byla ukončena na konci roku 1909, ale prostředky na vnitřní vybavení byly uvolněny až 21. října 1910, a teprve na konci roku 1911 byla k nastěhování.

registrátory a pracovna meteorologie). Toto lze vyčíst z plánů, připravených pro instalaci topení a z podrobnějších stavebních plánů; v detailech se obě série plánů poněkud liší. Jsou zachovány i plány nerealizovaného odděleného pavilonu pro zoologii, který se měl nacházet ve svahu přímo pod budovou M v místě dnešních tenisových kurtů. Rozměry podobný pavilon byl vystavěn daleko později pro potřeby tělovýchovy pod budovou F.⁹

Připomeňme, že na schodišti budovy M je ve druhém patře umístěna restaurovaná busta *Stanislava Vydry* (1741–1804), která byla původně instalována v Klementinu roku 1814 k desetiletému výročí Vydrova úmrtí; další podrobnosti lze nalézt v [12].

Otevření budov některých fakult (např. *Právnické fakulty* (PF) roku 1931) bylo velikou společenskou událostí, zdá se však, že u *Matematického ústavu* tomu tak nebylo. Přednášky z matematiky ve školním roce 1909/10 byly ještě v letním semestru konány ve Veleslavínově ul. 96. Pro zimní semestr školního roku 1910/11 byla v seznamu přednášek uvedena již u poslucháren a ústavů adresa U Karlova, ale jednotlivé přednášky byly vypsané ještě do poslucháren ve Veleslavínově ulici a teprve v letním semestru se přesunuly na Karlov. I ústavy se přesunovaly na Karlov nezávisle a v delším časovém intervalu.¹⁰

Významné postavy

Z profesorů, kteří měli možnost ovlivnit vývoj matematiky a fyziky na české Karlo-Ferdinandově universitě v období od roku 1882 zmiňme nejprve F. J. Studničku, a doc. *Ludvíka Krause* (1857–1885). Ten byl roku 1884 navržen profesorským sborem na místo mimořádného profesora, zemřel však dříve než mohlo dojít k jeho jmenování. A tak jediným matematikem v profesorském sboru FF byl Studnička až do své smrti r. 1903.¹¹ Žádost o zřízení druhého místa řádného profesora matematiky pro profesora *Eduarda Weyra* (1852–1903) nebyla z finančních důvodů kladně vyřízena, ale ministerstvo přidělilo prostředky, aby bylo možno jeho přednášky honorovat. Ed. Weyr byl od roku 1891 na české univerzitě suplujícím profesorem.

Hned od vzniku C. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity byl na ní profesorem pro (experimentální) fyziku Č. Strouhal. Ten stál i v pozadí žádosti o profesury teoretické fyziky a astronomie pro *Augustína Seydlera* (1849–1891), který byl jeho blízkým přítelem. Žádost byla podána roku 1882, bylo jí však vyhověno po zopakování až roku 1885. Když A. Seydler poměrně mladý zemřel, byl profesorem teoretické fyziky jmenován v tomtéž roce F. Koláček; ten odešel roku 1900 na dva roky do Brna, kde získal profesuru na technice. Po dvou letech byl jmenován v červnu roku 1902 profesorem teoretické fyziky na pražské univerzitě, a tak se do Prahy vrátil. Když v roce 1903 umřeli F. J. Studnička i Ed. Weyr, byl to právě vliv Koláčkův, na základě něhož byli do Prahy povoláni z Brna K. Petr a *Jan Sobotka* (1862–1931). Koláček je oba poznal za svého brněnského pobytu. V [27] (nebo též v [5] podrobněji na str. 100 a násl.) se dočteme:

⁹ Tyto plány se nacházejí v Archivu hlavního města Prahy, Fond: NAD 5, Magistrát hlavního města Prahy II. Zemský národní výbor - stavební sekce, karton 61 (pro č.p. 2026) a kartony 61 a 347 (pro č.p. 2027).

¹⁰ Ústav F. Koláčka se stěhoval teprve 4. listopadu 1911 a J. Sobotka se nastěhoval na Karlov až 12. ledna 1912.

¹¹ Zmiňme krátké působení *Antonína Suchardy* (1854–1907), který působil jako docent v Praze ve školním roce 1899/1900 a pak přešel do Brna.

Kolářek se velmi zasloužil o zvelebení stavu matematického vyučování tím, že jeho vlivem byli oba jmenováni na universitu do Prahy. Zvláště v případě K. Petra, jenž byl tehdy soukromým docentem na české technice v Brně, má Kolářek velkou zásluhu, že svou osobní intervencí pomohl tehdejšímu děkanu filosofické fakulty pražské prof. Bohuslavu Rajmánovi (1852–1910) prosadit, aby profesor Petr byl přikázán z druhého českého gymnasia v Brně do Prahy, aby svou docenturu přenesl na pražskou universitu a aby mohl na ní co nejdříve zahájit přednášky, což se stalo počátkem letního semestru roku 1903. Jak prozíravý to byl čin, ukázalo se brzy. A tak má Kolářek nehynoucí zásluhu též o naši matematiku . . .

K. Petr přešel do Prahy jako docent roku 1903 a téhož roku byl jmenován mimořádným profesorem. Řádným profesorem se stal roku 1908. J. Sobotka přišel do Prahy až roku 1904, avšak již jako řádný profesor. S výukou matematiky, jejíž úroveň se po jejich příchodu podstatně zvýšila, pomáhali v té době i teoretičtí fyzici F. Kolářek a F. Závíška. Od roku 1920 existovalo také oddělení pro užitou matematiku, které vedl profesor *Václav Láska* (1862–1943); ten přešel na FF ze Lvova jako profesor aplikované matematiky roku 1911¹², avšak již dříve působil v letech 1890–95 jako asistent *C. k. astronomického ústavu české univerzity*.

Nová etapa

Po vzniku Československé republiky se již na začátku roku 1919 objevuje v univerzitních dokumentech označení Česká univerzita Karlova. Roku 1920 rozhodl Československý parlament, že nositelem tradice pražské univerzity je nadále česká *Univerzita Karlova* (UK). Postupně vznikala řada nových budov, a to i pro univerzitu německou. Když 24. června 1920 vládním nařízením č. 392/1920 Sb. ministerstvo rozdělilo FF, senát s rozdělením dodatečně vyslovil souhlas, avšak protestoval, že byl v rozhodování pominut. Na nově vzniklé PŘF byly přednášky zahájeny již v zimním semestru 1920/21. Jejím prvním děkanem byl prof. K. Petr. Pro úplnost obrazu o meziválečné matematice na PŘF dodejme, že na ní působili ze starší generace též *Karel Vorovka* (1879–1929), který byl v roce 1927 jmenován profesorem filozofie exaktních věd a *Quido Vetter* (1881–1960), od roku 1924 mimořádný profesor pro dějiny matematiky a didaktiku matematiky.

Na tomto místě připomeňme ještě matematiky dalších generací, kteří se výrazněji zapsali do historie MFF a kteří byli v různých obdobích svázáni s budovou M. Byli to zejména *Bohumil Bydžovský* (1880–1969), rektor UK ve školním roce 1946/47 a krátce v roce 1948, který se habilitoval roku 1909 a byl řádným profesorem od roku 1920 a *Miloš Kössler* (1884–1961), jehož habilitace proběhla roku 1920; řádným profesorem se stal roku 1927. Z mladších matematiků spojených s budovou M jmenujme zejména *Vojtěcha Jarníka* (1897–1970), mimořádného profesora od roku 1929 a řádného profesora od roku 1935. Téhož roku byl mimořádným profesorem jmenován *Vladimír*

¹² Jeden z předmětů sporů v profesorském sboru FF se týkal možnosti nalezení místnosti pro V. Lásku v budově M. Ač o to matematici i fyzici usilovali, neshledávali se s pochopením ostatních. V zápisu ze schůze profesorského sboru ze dne 22. června 1911 je uvedeno: *Členové pětičlenné komise na vyhledání místností pro prof. Lásku v budově mathematicko-přírodovědecké proff. Počta, Velenovský a Vejdovský sdělují, že v budově této nelze nalézt žádných místností, jež by mohly býti přikázány prof. Láskovi. Dále vzat na vědomí dopis soukr. doc. Hanzlíka, v němž odůvodňuje nutnou potřebu všech místností ústavu meteorologického. Proti tomuto tvrzení obrací se prof. Láska.*

Kořínek (1899–1981), který se stal řádným profesorem až po válce. Výraznou postavou naší matematiky byl *Eduard Čech* (1893–1960), který se habilitoval v Praze již roku 1922 a nastoupil o rok později jako mimořádný profesor na Masarykovu univerzitu v Brně, kde byl řádným profesorem od roku 1928. Po roce 1945 působil v Praze a jím založený Matematický ústav UK sídlil po nějakou dobu v M.

Dalším významným matematikem na MFF byl *Miroslav Katětov* (1918–1995), rektor UK v období 1954–1958, který se habilitoval roku 1948 a profesorem byl jmenován roku 1953. Po vzniku MFF roku 1952 byl také jejím prvním děkanem. K doplnění výčtu připomeňme ještě dvojici profesorů, kteří byli patrně známější v zahraničí. Byl to pojišťný matematik *Emil Schoenbaum* (1882–1967), který emigroval v roce 1939 a zasloužil se o pojišťovnictví v Jižní Americe, a geometr *Václav Hlavatý* (1894–1969), pozdější spolupracovník *Alberta Einsteina* (1879–1955). V roce 1948 odjel V. Hlavatý na přednáškový pobyt v USA a nevrátil se zpět. Pracoval v matematickém institutu v Bloomingtonu a byl prezidentem Československé společnosti pro vědy a umění v USA.

Budovy F a M na Karlově byly též jedinými budovami, v nichž v době svého vzniku v roce 1952 MFF sídlila. Teprve v roce 1960 získala část budovy na *Malostranském nám.* 25 a o rok později část budovy v *Sokolovské ul.* 83. Dnes jsou tyto další budovy využívány matematickou a inženýrskou sekcí MFF. V roce 1968 se začalo stavět v Troji matematicko-fyzikální učiliště, které od roku 1978 začalo sloužit některým fyzikálním pracovištím MFF a také *Fakultě technické a jaderné fyziky ČVUT*. Když si připomínáme stoleté výročí budovy M, je třeba znovu zdůraznit zásluhy Č. Strouhala o stavbu *obou* budov, F i M.¹³ O jeho diplomatických schopnostech svědčí fakt, že v podstatě i bez vlivných spojenců prosadil prioritní výstavbu budovy, resp. budov pro přírodovědecké ústavy, která měla pokrýt potřeby celé fyziky a matematiky.¹⁴ Je však na místě upozornit, že se nesetkával vždy s pochopením svých kolegů, jak vyplývá z následujícího citátu z [4]:

V profesorském sboru fakulty [FF] byla skupina profesorů, kteří nebyli Strouhalovi přátelsky nakloněni (Brauner, Raýman). V posledních letech si Strouhal stěžoval, že jeho pozice v profesorském sboru je oslabena . . .

Č. Strouhal byl od počátku 20. století též předsedou *Jednoty českých matematiků a fyziků*, která vlastnila velkou matematickou a fyzikální knihovnu původně umístěnou v Klementinu. Na základě jeho nabídky se roku 1908 přestěhovala knihovna do budovy F, kde se nacházela až do roku 1925; pak byla přemístěna do budovy M. Souviselo to s tím, že roku 1921 zřídil F. Závíška v Ústavu teoretické fyziky pro studenty čítárnu, která se těšila velkému zájmu studentů. K ní se přestěhovala knihovna Jednoty. Toto řešení iniciované profesorem teoretické fyziky *Viktorem Trkalem* (1888–1956) umožnilo, že docházející časopisy vystavované v čítárně byly čtenářům po celý den přístupné. Poznamenejme, že v meziválečném období docházelo do knihovny Jednoty téměř 100 časopisů a sama knihovna obsahovala cca 10 tisíc svazků. Za zmínku stojí i to, že v budově se konaly též akce přesahující rámec univerzity,

¹³ Pro stručnou informaci o zásluhách Č. Strouhala o českou fyziku lze doporučit [26], obsáhlejší informace nalezneme čtenář v článku [22].

¹⁴ Z projevu na oslavě Strouhalových šedesátin (viz [14]) cituji: *Dnes můžeme právem říci, že Strouhal bojoval nejen pro sebe, pro svůj ústav, ale že má velikou zásluhu i o zřízení ostatních ústavů přírodovědeckých naší university, neboť celá akce byla dlouho akcí společnou . . .*

např. sjezdy Jednoty, jejíž činnost měla pro matematicko-fyzikální komunitu obrovský význam.¹⁵

Po vzniku Československé republiky bylo nutno naléhavě řešit otázky *meteorologické služby*, organizované již tehdy v mezinárodním měřítku. V době rakousko-uherské monarchie sídlil *Centrální ústav pro meteorologii a geodynamiku* ve Vídni; byl založen roku 1851. V roce 1871 se od něj oddělil samostatný *Ústřední ústav pro meteorologii a zemský magnetismus*, který sídlil v Budapešti. Po vzniku samostatného Československa bylo třeba řešit problém založení samostatné meteorologické služby v ČSR, což se neobešlo bez kompetenčních sporů. Nakonec byl zřízen *Československý státní ústav meteorologický*, podřízený Ministerstvu školství a národní osvěty, který měl pracovat na vědeckém základě; k němu byl přičleněn i *vojenský odbor*. Ministerstvo veřejných prací otevřelo *Státní ústav hydrometeorologický* a Ministerstvo zemědělství *Ústav bioklimatický*. Pro seismiku a zemský magnetismus byl vytvořen *Státní ústav pro geofyziku při Karlově univerzitě*. Další vývoj, který nebudeme sledovat, souvisel s rozmachem letectví a jinými faktory. V publikaci [20] vydané u příležitosti desetiletého výročí republiky se dočteme:

Konečně byla vyřešena otázka provizorního umístění ústavu tím, že správce ústavu pro meteorologii a klimatologii při universitě Karlově, pan prof. Dr. Stanislav Hanzlík, propůjčil s nevšední ochotou státnímu ústavu polovici místnosti svého ústavu ve II. patře budovy matematicko-přírodovědných ústavů v Praze II, U Karlova č. 3.

Státní meteorologický ústav sídlil v budově od roku 1920 a i dnes má na Karlově *Český hydrometeorologický ústav* dislokované pracoviště, tzv. automatizovanou měřicí stanici s profesionální obsluhou.

Období války

V období upevňování nacistické moci v Německu se napětí mezi Univerzitou Karlovou a pražskou Německou univerzitou stupňovalo¹⁶. Všimněme si podrobněji období okupace a války. Již 10. března 1939 dala Německá univerzita na společně užívané Karolinum vyvěsit vlajky s hákovým křížem. Německé vysoké školy v Praze a v Brně byly k 2. srpnu 1939 převzaty do říšské správy a jejich budovy a vybavení se staly majetkem Říše. Postupně musely být protektorátnímu ministerstvu školství odevzdány insignie Univerzity Karlovy, které je slavnostně předalo Německé univerzitě; dále muselo být pro německou univerzitu vyklizeno Karolinum. Střelba do studentů 28. října a pak následující události 17. listopadu 1939 byly použity jako záminka k uzavření českých vysokých škol, které byly vyhláškou říšského protektora *Konstantina von Neuratha* (1873–1956) ze 17. listopadu 1939 uzavřeny **na dobu tří roků**. Jak vyplývá z dostupných dokumentů, nacisté ve skutečnosti nikdy nepočítali s jejich znovuotevřením.

Některé budovy UK byly během války užívány k jiným účelům. Jednotka SS *Ostmark* obsadila filozofickou a právnickou fakultu UK na Starém městě a budovu ČVUT na Karlově náměstí. Zabrané objekty zůstaly v držení SS a okupačních úřadů až do konce války a byly využívány jako velitelství, ubikace, popřípadě i jinak. Např. v bu-

¹⁵ O tom se lze dočíst i v dobovém tisku, například v příloze *Národních listů* ze dne 9. února 1927 na str. 9.

¹⁶ Jeho kořeny lze sledovat hluboko zpět až do období vzniku české Karlo-Ferdinandovy university.

dově PF bylo umístěno během války posádkové velitelství jednotek SS. Vojáků v jejím okolí nebylo málo: Jednotky SS u PF a jejím širším okolí měly asi 1000 mužů; samotnou budovu PF střezilo v květnu 1945 asi 150 mužů a 5 tanků; viz [6].

Poznamenejme na okraj, že Hitlerův poměr k inteligenci (i německé) byl velmi záporný. Ocitujme např. jeho výrok ze dne 10. listopadu 1938: *Když se tak dívám na ty naše intelektuální vrstvy, bohužel je potřebujeme, jinak by je ale jednoho dne bylo možno, no nevím, snad vyhubit nebo co — ale bohužel je potřebujeme*; viz [1], str. 22. Není se tedy čemu divit, že dohledem nad vysokými školami byl pověřen vždy kurátor: V Praze jím byl od 1. dubna 1940 *Karl August Fischer* (1885–1975) z bavorského ministerstva školství, který byl po dvou letech vystřídán zkušeným bonnským kurátorem *Gustavem Ehrlicherem* (1882–asi 1973). V kompetenci kurátora bylo uzavírání pracovních poměrů se státními úředníky, dohled nad finančním hospodařením a majetkem, správa ústavů, seminářů a klinik a také právní zastupování univerzity (i techniky). Rektori, děkani a dokonce i nově ustavené *Svazy docentů*¹⁷ pokládali činnost kurátora za vměšování ministerstva do již tak okleštěných akademických svobod.

V průběhu pražského povstání vypukl 6. května 1945 požár bloku domů v ulicích Pařížské, Sanytrové, Krásnohorské a Bílkově. Požár zachvátil celý blok a ohrožoval stovky lidí, kteří byli ve sklepích. Při každém pokusu o únik po nich Němci stříleli. Nakonec se podařila sjednat s německým velitelem sídlícím na PF *Carl von Pückler-Burghaussem* (1886–1945) možnost záchranu ohrožených osob. Ten pak rozkázal, aby všichni zachránění muži byli odvedeni do budovy PF a tam jako záškodníci popraveni, k čemuž naštěstí nedošlo. Jednotky *Wehrmachtu* podepsaly kapitulaci a na základě uzavřené dohody opustily správní, soudní, policejní a jiné okupační úřady a někteří němečtí civilisté Prahu. Příslušníci jednotek *Waffen SS* se této dohodě nepodřídili a pod velením SS-Gruppenführera Pücklera pokračovali v boji (C. Pückler spáchal 12. května 1945 v Rakovicích po podepsání kapitulace i s rodinou sebevraždu; viz [6].)

Budovy na Karlově

Při uzavření českých vysokých škol byla okamžitě zastavena výuka. Činnost některých ústavů zastavena nebyla, nebo k tomu došlo až později. Němci z českých vysokých škol odváželi vše, co se jim hodilo. Z budovy F byly na sklonku roku 1939 odvezeny vývěvy a skleněné aparatury; viz [1], str. 396. Na druhé straně bylo někdy i profesorům českých vysokých škol umožněno si odnést své věci z obsazených budov. Tak například pozdější dvojnásobný děkan PŘF V. Trkal (byl děkanem v roce 1937/38 a také zvoleným „revolučním“ děkanem v roce 1945/46) si odvezl za pomoci mechanika p. Brejly a svého syna z budovy F kromě osobních věcí dokonce i pracovní stůl; nechtěl, aby ho využíval nějaký nacista; viz [5], str. 31.

Budova M posloužila k rozšíření německých biologických ústavů a měla patrně hned od začátku jiný režim kvůli meteorologickému pracovišti, které Němci potřebovali. Meteorologická měření v této budově prováděli celou válku Češi. Podle vzpomínky *Jindřicha Bačkovského* (1912–2000) se zde dne 18. listopadu 1939 konala oslava 60. narozenin F. Závišky, po níž se podařilo odnést za pomoci mechanika p. Mikuleho zbraně, které u sebe schovával prof. Dolejšek. Tyto zbraně snad přešly později do rukou par-

¹⁷ *Nationalsozialistische Deutsche Dozentenbund* byl založen roku 1935 na popud *Rudolfa Hesse* (1894–1987) jako odnož NSDAP k uplatňování politického vlivu ve vedení vysokých škol.

tyzánů v brdských lesích; viz [1], str. 396. Za války též došlo k přestěhování knihovny Jednoty do geofyzikálního ústavu, který byl badatelským ústavem a byl zrušen až v únoru roku 1942. Poté se knihovna přestěhovala do Žitné ul. 25, kde jsou její fondy začleněny do knihovny *Matematického ústavu Akademie věd ČR*.¹⁸ Trochu kuriózně působí fakt, že budova ve Švédské ulici nebyla po celou dobu války uzavřena, neboť šlo o pronajatý soukromý majetek.

V karlovské budově F sídlil *Fyzikální ústav německé univerzity v Praze*, který vedl prof. *Bernhard Gudden* (1926–1945). Přišel do Prahy z Erlangen a po dobu války vedl v Praze výzkum na výborné úrovni. Lidské vztahy v jeho skupině byly velmi dobré. Výzkum, který vedl, byl vojenského charakteru a souvisel s přístroji pro noční vidění. Po válce se členové Guddenova týmu významně uplatnili v práci na vývoji polovodičů.¹⁹ Naproti tomu *Matematický ústav německé univerzity* sídlil po celou válku ve *Viničné ul. 1594/7* (tehdy *Weinberg-Gasse*) a v jeho vedení se během války vystřídali profesori *Gerhard Kowalewski* (1876–1950), *Hans Petersson* (1902–1984) a *Hans Rohrbach* (1903–1993). Kromě nich v Praze působil např. též *Gerhard Karl Erich Gentzen* (1909–1945), *Ernst Lammel* (1908–1961) nebo *Ernst Max Mohr* (1910–1989) a další. Všichni čeští profesori byli během války na tzv. dovolené s čekatelným (pokud je ovšem nepostihl horší osud). Mnozí z nich pracovali v době války na učebních textech (např. V. Jarník nebo V. Kořínek) apod.

V budově M sídlily kromě meteorologie některé ústavy německé univerzity, např. *Ústav experimentální fyziky*, který vedl *Wilhelm Albert von Meyeren* (1905–1983), *Geofyzikální ústav* vedený *Teodorem Schlomkou* (1901–1984+) nebo *Ústav fyziologie zvířat*, který vedl prof. *Gottfried Koller* (1909–1959).²⁰ Posluchárny obou karlovských budov byly využívány k přednáškám. Když po válce přešly budovy opět do držení PřF, patřily jí obě budovy M i F. Díky získaným budovám Německé univerzity²¹ se z budovy M odstěhovala zoologie a další přírodovědecká pracoviště.²² Převzetím budovy Přírodovědecké fakulty Německé univerzity v Praze ve *Viničné 1594/7* byl po válce pověřen V. Kořínek; ten byl také jejím prozatímním správcem (viz [10], str. 21) a také až do listopadu roku 1950 správcem budovy M ([10], str. 23).

Poválečné historii jsem věnoval jen malou pozornost a na tomto místě vyprávění o budově M uzavírám. Brzy po válce řada vynikajících pracovníků i studentů vysokých škol byla přinucena z nich odejít. Ač se to týkalo především humanitních oborů, ne-

¹⁸ Poznamenejme, že se knihovna Jednoty neubráníla ztrátám. Na základě žádosti Výzkumného ústavu německé říšské pošty jí měly být některé svazky vydány, jednáními se však podařilo snížit požadavek na 380 svazků, které byly do Německa odvezeny.

¹⁹ Gudden byl dobrý fyzik, připomeňme např. Gudden-Pohlův efekt. Po válce byl internován a velice záhy díky podmínkám internace zemřel.

²⁰ Zájemce o osudy německých vědců spojených s Prahou tyto kusé informace ztěžují uspokojí, přístup k nim je však dosti obtížný. Např. Schlomka oslavil své 83. narozeniny, ale datum úmrtí se nepodařilo dohledat. Řadu informací lze nalézt v [11], [19] nebo [28].

²¹ *Dekretem prezidenta republiky ze dne 18. října 1945 o zrušení Německé univerzity v Praze* případně její vědecké ústavy a jejich zařízení, jakož i veškerý její majetek včetně budov universitě Karlově. Posledním § 3 se ustanovilo, že *Tento dekret nabývá účinnosti dnem 17. listopadu 1939; provede jej ministr školství a osvěty*.

²² Podrobněji: . . . v dnešním sídle zoologických kateder PřF UK ve *Viničné 7* dále původní německý zoologický ústav, společně s dalšími přírodovědeckými instituty Německé univerzity. Po válce byla z iniciativy prof. *Jiřího Komárka* (*1931) získána pro zoologicky zaměřené katedry obnovené české PF celá mnohem prostornější budova Německé univerzity ve *Viničné 7*, a tak se všechny biologické ústavy PřF konečně soustředily v areálu univerzitní botanické zahrady; viz [9].

vyhnula se těmto opatřením ani PřF. Museli odejít i ti, kteří mohli být ozdobou MFF v letech její počáteční existence (např. profesori fyziky *Augustin Žáček* (1882–1961) a V. Trkal, nebo již zmínění matematici B. Bydžovský či V. Hlavatý); viz [2]. Některé věci znám z vyprávění svého otce. Jeho knížka [29] je poplatná době, ve které vyšla, a mnoho věcí, které se při jejím zpracování dověděl, se v ní tehdy nesmělo objevit. Jsou zde ale lidé, kteří tuto nešťastnou dobu mohou popsat mnohem kvalifikovaněji. Některé informace lze nalézt v [2].

Materiály, ze kterých jsem čerpal, jsou umístěny na více místech v Praze, zejména v *Archivu Univerzity Karlovy*, *Archivu hlavního města Prahy*, *Národní knihovně* apod. Jejich pracovníci mi vesměs vycházeli velice vstříc. Velikou pomoc mi poskytla též řada dalších pracovníků UK, ale i mnoho jiných. Nesnažím se je všechny uvést jmenovitě z obavy, abych nechtěně na někoho nezapomněl, avšak všem bez rozdílu patří můj věrný dík.

Literatura

- [1] BARVÍKOVÁ, H. (ed.): *Věda v českých zemích za druhé světové války*. Archiv Akademie věd ČR, Praha, 1998.
- [2] BARVÍKOVÁ, H. (ed.): *Reflexe počátků vědecké instituce*. Archiv Akademie věd ČR, Praha, 2003.
- [3] BAŤKOVÁ, R. A KOL.: *Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*. Academia, Praha, 1998.
- [4] BENEŠ, J.: *Několik poznámek k učitelskému působení prof. Strouhala na Karlově universitě*. PMFA 2 (4) (1957), 415–419. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137327>.
- [5] BRDIČKA, M., TRKAL, V. ML.: *Profesor Viktor Trkal. Pouť moderní fyzikou*. Academia, Praha, 2007.
- [6] ČVANČARA, J., HAZDRA, Z., VEJSKEBR, J.: *Naší ctí je věrnost*. Paměť a dějiny 2 (2010), 4–22.
- [7] KOLEKTIV: *Dějiny univerzity Karlovy III a IV*. Karolinum, Praha, 1998.
- [8] FOLTA, J.: *Němečtí matematici a československý region*. PMFA 39 (3) (1994), 165–173. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137815>.
- [9] HANÁK, V.: viz URL http://www.zoology.cz/engine.php?group=historie&akt_page=2.
- [10] KOHOUTOVÁ, Z., BEČVÁŘ, J.: *Vladimír Kořínek (1899–1981)*. Ústav soudobých dějin AV ČR, edice Dějiny matematiky sv. 27, Praha, 2005.
- [11] LOJEK, B.: *History of semiconductor engineering*. Springer Verlag, Berlin, 2007.
- [12] MAČÁK, K.: *Stanislav Vydra a jedna pravděpodobnostní úloha*. Vývoj teorie pravděpodobnosti v českých zemích do roku 1938, Prometheus, Praha, 2005, 24–31.

- [13] NAVRÁTIL, K.: *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého a bývalého královského kláštera řeholních kanovníků Lateranských sv. Augustina, nyní městského chorobnice, na Hoře Karlově v Novém městě Pražském*. Hynek Militký a Novák, Praha, 1877.
- [14] NOVÁK, V.: *Čeněk Strouhal*. Čas. pěst. mat. fys. 39 (4) (1910), 369–383. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/121241>.
- [15] POCHE, E.: *Prahou krok za krokem*. Panorama, Praha, 1985.
- [16] POSEJPAL, V.: *Dějepis Jednoty českých matematiků*. Jednota českých matematiků, Praha, 1912.
- [17] ROTTER, M. (ed.): *90 let budovy Fyzikálního ústavu české univerzity v ulici Ke Karlovu 5*. MFF UK, Praha, 1997.
- [18] RUTH, F.: *Kronika královské Prahy a obcí sousedních I–III*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1995. (Faksimile prvního vydání z roku 1903).
- [19] SEGAL, S. L.: *Mathematicians under the Nazis*. Princeton University Press, Princeton, NJ, 2003.
- [20] SCHNEIDER, R.: *Státní ústav meteorologický v prvním desetiletí republiky 1918–1928*. Státní ústav meteorologický v Praze, Praha, 1928.
- [21] STROUHAL, Č.: *Fyzikální ústav České university Karlo-Ferdinandské v Praze*. Česká revue (1913–1914), 355–363. Přepis též v [17].
- [22] STROUHAL, E.: *Život a dílo profesora dr. Čeňka Strouhala*. PMFA 42 (2) (1997), 57–73. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139784>.
- [23] ŠEDIVÝ, J.: *Stavba fyzikálního ústavu*. PMFA 2 (4) (1957), 398–411. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137324>.
- [24] ŠOFR, B.: *Vzpomínky na studium matematiky a fyziky na počátku minulého století*. PMFA 49 (4) (2004), 322–337. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141244>.
- [25] ŠOLC, M.: *Bývalý „profesní dům“ Tovařystva Ježíšova na Malostranském náměstí, dnešní budova Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy*. PMFA 47 (3) (2002), 243–250. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141136>.
- [26] TĚŠÍNSKÁ, E.: *Fyzik Čeněk Strouhal: 150. výročí narození*. Akademický bulletin 3 (2000). Viz URL: <http://abicko.avcr.cz/archiv/2000/3/obsah/fyzik-cenek-strouhal-150.-vyroci-narozeni.html>.
- [27] TRKAL, V.: *Profesor Dr. František Koláček*. PMFA 2 (4), (1957), 420–429. Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137314>.
- [28] VĚTVIČKA, I.: *Interview s prof. Helmarem Frankem*. Xantypa 6 (6) (1957), 27–29.
- [29] VESELÝ, F.: *100 let Jednoty československých matematiků a fyziků*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1962.